

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY
WSI TUSZYN

2. Czas powstania

XIII/XIV w.

9. Materiały graficzne

3. Miejscowość

TUSZYN

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

województwo: DOLNOŚLĄSKIE

powiat: DZIERŻONIOWSKI

gmina: DZIERŻONIÓW

6. Współrzędne geograficzne

50°47'43"N 16°38'47"E

7. Użytkowanie obecne

MIESZKALNE

ROLNICZE

8. Stan zachowania

4

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

NAZWY: *villa Henrici* (1283 r.), *Heinrichsdorf* (1366 r.), *Hennersdorff* (1677 r.), *Heinersdorff* (XVIII w.), *Hennersdorf* (do 1945 r.), *Tuszyn* (1945 r.).

HISTORIA:

Miejscowość Tuszyn została założona w 1283 r. na prawie niemieckim. W 1366 r. jako właściciela wsi wymienia się Hansa von Betschow, a w 1369 r. braci de Ryne. Kolejno Tuszyn znalazł się w rękach rodu von Gellhorn. W 1626 r. właścicielem wsi był Hans von Heide, zaś w 1740 r. przedstawiciele tego rodu sprzedali Tuszyn rodzinie von Schweinitz. W 1785 r. posiadaczką wsi i miejscowych dóbr była Dorothea Elisabeth z domu Schweinitz. Wówczas też w Tuszynie zamieszkiwało 350 mieszkańców, w tym 20 kmięci, 15 zagrodników i 16 chałupników. W 1830 r. wzmiankuje się tu istnienie 70 domów, pałacu z założeniem ogrodowym, folwarku, szkoły ewangelickiej oraz – należącego tu tutejszego majątku – browarku. Wsie zamieszkiwało wówczas 513 mieszkańców, w tym 107 katolików, z których znaczna część zajmowała się tkactwem chałupniczym. Wówczas też właścicielką miejscowych dóbr była żona starosty von Prittitz und Gaffron, z domu von Seidlitz. W 1845 r. właścicielem był już starosta von Prittitz und Gaffron. Wówczas też Tuszyn zamieszkiwały 584 osoby. W latach 1900–1902 wzniesiono w Tuszynie neoromański kościół ewangelicki. W rękach rodziny von Prittitz und Gaffron dobra w Tuszynie pozostawały aż do zakończenia II wojny światowej. Wsie posiada dobrze zachowany układ ruralistyczny w typie wsi łańcuchowej. Zdecydowana większość historycznej zabudowy wsi, stanowiącej obiekty mieszkalno-gospodarcze, wykształciła się na przełomie XIX i XX w. Na terenie miejscowości występują okazałe zabudowania, wznoszone na rzucie czworoboku, jak również mniejsze domy mieszkalne, reprezentujące formy i bryły typowe dla wiejskiej architektury śląskiej. Dominantą architektoniczną w krajobrazie wsi jest wieża kościoła parafialnego Najświętszego Serca Pana Jezusa (do 1945 r. ewangelickiego). Po 1945 r., zwłaszcza w ostatnich 20 latach, na terenie wsi obserwuje się powstawanie nowej zabudowy mieszkalnej.

Istniejące zagrożenia, postulaty konserwatorskie, źródła i literatura – załącznik do karty ewidencyjnej nr 1.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

12 czerwca 2023 r.

mgr Jędrzej Musiał

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 1

1. Miejscowość	TUSZYN	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	DZIERŻONIÓW	HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY WSI TUSZYN	ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA POSTULATY KONSERWATORSKIE ŹRÓDŁA I LITERATURA
3. Powiat	DZIERŻONIOWSKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA:

- przekształcenia istniejącego układu ruralistycznego wynikające z dużego rozwoju zabudowy usługowej i mieszkaniowej oraz infrastruktury użytkowej;
- modernizacja istniejącej, historycznej zabudowy z wykorzystaniem materiałów i rozwiązań ahistorycznych;
- brak działań zmierzających do zachowania historycznych budynków gospodarczych i ich rozbiórki;
- brak działań związanych z zachowaniem elementów i zespołu pałacowo-parkowego.

POSTULATY KONSERWATORSKIE:

- zachowanie charakterystycznych cech układu ruralistycznego, objętego ochroną konserwatorską;
- w przypadku nowych inwestycji zachowanie cech typowych architektury regionalnej, tj. bryły, formy elewacji i kształtów dachów, materiałów wykończeniowych;
- modernizacja istniejącej zabudowy mieszkalno-gospodarczej z poszanowaniem substancji zabytkowej, bryły i formy;
- lokowanie nowej zabudowy mieszkalnej w linii zabudowy historycznej;
- zachowanie historycznej zieleni wiejskiej, zwłaszcza elementów dawnego parku pałacowego;
- zachowanie jako dominanty w krajobrazie architektonicznym wsi wieży kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa;
- eliminacja elementów ahistorycznych, powstałych po 1945 r. niewpisujących się w historyczny układ ruralistyczny;
- lokowanie nowych obiektów handlowych i usługowych możliwie poza granicami układu ruralistycznego;
- prace ziemne w obrębie stanowisk archeologicznych, wymagają prowadzenia badań archeologicznych.

ŹRÓDŁA I LITERATURA:

- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Breslau 1830.*
- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, 1845.*
- *Słownik geografii turystycznej Sudetów, T. 20, Masyw Ślęży, Równina Świdnicka, Kotlina Dzierżoniowska, red. M. Staffa, Wrocław 2005.*
- Zimmermann F. A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien, Bd. 5, Brieg 1785.*

Kartografia

- *Messtischblatt Reichenbach unter der Eule, nr 5262, ok. 1919 r.*

Opracowanie załącznika:
(data i podpis)

12 czerwca 2023 r.

mgr Jędrzej Musiał

